

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

До друку та у світ
дозволяю на підставі
“Єдиних правил”,
п. 2. 6. 14
Начальник організаційно -
методичного управління

В. Б. Юскаєв

Методичні вказівки

до вивчення курсу

«Психологія розвитку та педагогічна психологія»

для студентів

денної форми навчання
спеціальності «Психологія»

Усі цитати, цифровий та
фактичний матеріал,
бібліографічні відомості
перевірені, запис одиниць
відповідає стандартам

Укладачі

П.І. Сахно
Н. М. Теслик

Відповідальний за випуск

Н. Д. Світайло

Декан факультету

О. М. Медвідь

Суми

Сумський державний університет

2017

Навчальне видання

Методичні вказівки

до вивчення курсу

«Психологія розвитку та педагогічна психологія»

для студентів

денної форми навчання

спеціальності «Психологія»

Відповідальні за випуск П.І. Сахно, Н. М. Теслик

Редактор

Комп'ютерне верстання Л. С. Радько

Підписано до друку поз.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,86.. Обл. - вид. арк. 1,11. Тираж 30 пр. Зам. №
Собівартість вид. грн к.

Видавець і виготовлювач

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.

Методичні вказівки до вивчення курсу «Психологія розвитку та педагогічна психологія» / Укладачі П.І. Сахно, Н. М. Теслик. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 73 с.

Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Методичні вказівки до вивчення курсу
**«Психологія розвитку та педагогічна
психологія»**
для студентів
денної форми навчання

Суми
Сумський державний університет
2017

Вступ

Становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності є динамічним процесом, що включає стадії вибору професії, теоретичного та практичного навчання, адаптації до умов обраної діяльності і вдосконалення майстерності впродовж усього періоду професійної самореалізації. У той же час саме підготовчий етап визначає формування ставлення до обраного життєвого шляху та готовність людини до професійного самовдосконалення на подальших етапах онтогенезу, у значній мірі детермінує підґрунтя психопрофілактики професійних деформацій та відмови від обраної сфери діяльності.

У професійній самореалізації психолога особливого значення набуває здатність орієнтуватися у системі взаємовідносин людей, організувати найближчий соціум, аналізувати прояви особистості людини, обумовлені як особистісними психічними утвореннями, так і віковими закономірностями розвитку індивіда. Уміння самостійно аналізувати та обирати найбільш обґрунтований підхід до людини обумовлюється, зокрема, системою знань з психології розвитку та педагогічної психології. Курс «Психологія розвитку та педагогічна психологія» орієнтований на підготовку спеціаліста до успішної самореалізації, забезпеченій єдністю особистісного та професійного розвитку студента.

Мета та завдання:

Курс «Психологія розвитку та педагогічна психологія» передбачає початкове ознайомлення студентів із основами психології розвитку та педагогічної психології: предмет, структура, міжпредметні зв'язки, історія становлення; поняття про вік, вікову періодизацію; особливості значимих вікових періодів; вікові кризи; закономірності психічного розвитку особистості від народження до старіння і смерті, роль діяльності у розвитку особистості,

формування свідомості та самосвідомості особистості, розвиток пізнавальної та емоційно-вольової сфери, інтелекту та когнітивної сфери людини, характеру, здібностей; психологічні особливості педагогічної взаємодії у системі «педагог – учень (студент)».

Метою вивчення дисципліни «Психологія розвитку та педагогічна психологія» є:

- Підготовка фахівця до професійної діяльності в області психології;

- Оволодіння категоріями наукової психології, принципами та методами психологічного дослідження, підходами до вивчення психічних явищ;

- Засвоєння базових понять психології розвитку та педагогічної психології.

Завдання курсу:

- Дати уявлення про різні вікові етапи розвитку людини;

- Сформувати у студентів мотивацію до оволодіння знаннями з психології не тільки у межах курсу, а й самостійно організовуючи свою психологічну освіту;

- Сприяти професійному самовизначенню майбутніх психологів;

- Виробити навички самостійної роботи з науковою психологічною літературою.

Програма курсу «Психологія розвитку та педагогічна психологія» складається із 16 тем, дванадцять з яких присвячено актуальним проблемам психології розвитку, чотири теми – проблемам педагогічної психології.

Теоретичним підґрунтям курсу «Психологія розвитку та педагогічна психологія» є діяльнісний і системно-структурний підхід (Б.Г. Ананьєв, П.К.Анохін, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко та інші), принцип єдності психіки і діяльності (О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та інші), принцип розвитку (Л.С. Виготський,

В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін та інші), динамічний принцип вивчення особистості (К.О. Абульханова-Славська, А.В. Петровський та інші).

Процес формування особистості, її первинна професіоналізація, розвиток особистості та формування «Я-концепції» відбувається в активній діяльності. Тому важливого значення набуває у процесі вивчення цих курсів активна діяльність кожного студента. Суттєвим моментом у цій діяльності є практичне використання набутих теоретичних знань у практиці соціальної взаємодії, аналізу власної психіки, психічних проявів інших людей, а також в аналізі попередньо здобутого досвіду та прогностичному сприйнятті майбутньої професійної діяльності. Практичне використання набутих знань свідчить про високий рівень оволодіння теоретичними знаннями, сформованості навичок як складової частини зрілості особистості людини та її професіоналізм.

Психологія розвитку та педагогічна психологія є взаємопов'язані крізь призму невідривності навчально-виховних впливів на формування особистості. У той же час вікова і педагогічна психології взаємодіють із іншими галузями психології (загальна психологія, соціальна психологія, психофізіологія, гендерна психологія та інші), а також із дисциплінами соціогуманітарного спрямування (педагогіка, філософія, соціологія, право тощо).

Навчальні компетенції, що формуються у ході вивчення дисципліни

Вивчення цієї навчальної дисципліни спрямоване на формування у студентів наступних базових **компетенцій**:

- здатність і готовність до володіння культурою наукового мислення, узагальненням, аналізом і синтезом фактів і теоретичних положень;

- здатність і готовність до використання системи категорій і методів, необхідних для вирішення типових і нових завдань в різних областях професійної діяльності;

- здатність і готовність до сприйняття іншої особистості, емпатії, встановленню контакту і діалогу на основі довіри, переконання і підтримки людей;

- здатність і готовність до проведення бібліографічної та інформаційно-пошукової роботи з подальшим використанням даних при вирішенні професійних задач і оформленні наукових статей, висновків;

- вміння самостійно проводити дослідження вікових особливостей психічних функцій, станів, властивостей особистості і інтелекту, а також психологічних проблем, конфліктів, рівня і способів адаптації, особистісних ресурсів і міжособистісних відносин відповідно до психодіагностичних завдань та етико-деонтологічних норм;

- обробка та аналіз отриманих даних (в тому числі, із застосуванням інформаційних технологій), здатність інтерпретувати результати дослідження володіння навичками популяризації психологічних знань, рекомендацій з використання результатів психологічних досліджень та інновацій володіння навичками формування установок, спрямованих на здоровий спосіб життя, гармонійний розвиток, продуктивне подолання життєвих труднощів, гуманістичну взаємодію з навколишнім світом.

Загальнокультурні компетенції:

1. Здатність і готовність до розуміння сучасних концепцій картини світу на основі сформованого світогляду, оволодіння досягненнями філософських, природничих та суспільних наук;

2. Здатність і готовність до володіння культурою наукового мислення, узагальненням, аналізом і синтезом фактів та теоретичних положень;

3. Здатність і готовність до використання системи категорій і методів, необхідних для вирішення типових завдань в різних галузях професійної практики;

4. Здатність і готовність до проведення бібліографічної та інформаційно-пошукової роботи з подальшим використанням даних при вирішенні професійних завдань і оформленні наукових статей, звітів, висновків тощо;

5. Здатність і готовність до оволодіння основними методами, способами та методиками отримання, зберігання, переробки інформації;

6. Здатність і готовність до професійно профільованому використанню сучасних інформаційних технологій і системи Інтернет.

Професійні компетенції:

1. Здатність і готовність до прогнозування змін і динаміки рівня розвитку і функціонування пізнавальної та мотиваційно-вольової сфери, самосвідомості, психомоторики, здібностей, характеру, темпераменту, функціональних станів, особистісних рис і акцентуації в нормі і при психічних відхиленнях;

2. Здатність і готовність до застосування знань з психології як науки про психологічних феномени, категорії та методи вивчення і опису закономірностей функціонування і розвитку психіки;

3. Здатність і готовність до розуміння та постановці професійних завдань в області науково-дослідної та практичної діяльності;

4. Здатність і готовність до участі в проведенні психологічних досліджень на основі застосування загально знань і умінь в різних наукових і науково-практичних областях психології;

5. Вибір магістерських освітніх програм в різних областях психології;

6. Здатність і готовність до підготовки та проведення лабораторних і практичних занять;

7. Здатність і готовність до самоосвіти протягом усієї професійної кар'єри.

В результаті вивчення даної навчальної дисципліни студент повинен:

а) знати:

- базові поняття психології розвитку та педагогічної психології;

- підходи і методи дослідження вікових особливостей психічних процесів, станів та властивостей особистості;

- основні теоретичні підходи вітчизняної та основних зарубіжних шкіл до аналізу психічного розвитку;

- принципи безперервності, стадійності, системності, епігенезу, пластичності, саморозвитку, багаторівневості і поліфункціональності розвитку людини;

- принципи періодизації психічного розвитку;

- особливості психічних процесів у різні вікові періоди життя;

- кризи і сенситивні періоди психічного розвитку;

- загальні закономірності та індивідуальні варіанти психічного розвитку людини;

- формування та вирішення принципових методологічних проблем педагогічної психології в різних наукових парадигмах.

б) вміти:

- усвідомлювати методологічні основи майбутньої науково-дослідницької або практичної діяльності;

- вибирати експериментальні методи, адекватні цілям власного дослідження;

- користуватись основними принципами психології (активність, розвиток, детермінізм, системність) у практичній діяльності;

- застосовувати методи дослідження психічних особливостей дітей в різні вікові періоди, методи діагностики і корекції психічного розвитку;

- складати висновки про психічний розвиток на різних вікових етапах;

в) володіти:

- поняттями та категоріями: предмет, об'єкт науки, предмет науки, методи дослідження, культурно-історична парадигма, діяльнісний підхід у психології, виникнення і розвиток психіки в філогенезі та онтогенезі, вік, психічний розвиток, соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, новоутворення вікового періоду, навчання, виховання, наuczіння;

- навичками критичного аналізу теоретичних підходів до вивчення психічного розвитку;

- навичками викладання у формі усного або письмового повідомлення або доповіді основних положень, що містяться в навчально-методичної або спеціальній науковій літературі, а також інтерпретації результатів, представлених в повідомленні або доповіді;

- базовими методами психодіагностичного дослідження людей різного віку;

- навичками оцінки результатів експериментальних досліджень з точки зору різних підходів до вивчення психічного розвитку;

г) мати уявлення про:

- періодизацію психічного розвитку;

- основні факти, проблеми і закономірності психічного розвитку когнітивної та емоційної сфер, особливості розвитку індивідуальності людини, умов і детермінант розвитку;
- універсальні та індивідуальні варіанти розвитку;
- особливості когнітивного, емоційного та індивідуального особистісного розвитку на різних вікових етапах;
- епігенетичні принципи розвитку, співвідношення у розвитку різних психічних процесів і функцій.

Освітні технології

У процесі вивчення дисципліни використовуються не тільки традиційні технології, форми і методи навчання, а й інноваційні технології, активні та інтерактивні форми проведення занять: консультації, науково-дослідницька робота, лекції з елементами проблемного навчання, тестування, вирішення ситуаційних завдань, дискусії, заняття з елементами тренінгу.

Інтегральну модель освітнього процесу з дисципліни формують технології методологічного рівня: модульно-рейтингове, контекстне навчання, розвивальне і проектне навчання, елементи технології розвитку критичного та дивергентного мислення.

Реалізація даної моделі передбачає використання наступних технологій стратегічного рівня (які задають організаційні форми взаємодії суб'єктів освітнього процесу), що здійснюються з використанням певних тактичних процедур:

- Лекційні (вступна лекція, лекція-презентація, проблемна лекція);
- Практичні (робота в малих групах, ігрові методики, метод кейс-стаді, методи арт-терапії, використання відеоматеріалів);
- Активізації творчої діяльності (дискусія, мозковий штурм, рольові ігри, метод проектів та ін.);

- Самоорганізація (самостійна робота студентів, створення словника термінів за матеріалами модулів, підготовка презентацій за темами домашніх завдань, метод експертних оцінок).

Сценарій вивчення дисципліни

При викладі навчального матеріалу лектор застосовує як традиційні, так і інтерактивні методи навчання при проведенні лекцій та практичних занять.

Мета лекції - організація цілеспрямованої пізнавальної діяльності студентів по оволодінню програмним матеріалом навчальної дисципліни.

Завдання лекції:

1. забезпечувати формування системи знань з навчальної дисципліни,
2. вчити вмінню аргументовано викладати науковий матеріал,
3. формувати професійний кругозір і загальну культуру,
4. відображати нові знання, ще не отримали висвітлення в підручниках і навчальних посібниках.

Традиційними функціями лекції є:

- 1) інформаційна,
- 2) систематизує
- 3) роз'яснювальна.

Лекції можуть також виконувати стимулюючу і розвиваючу функцію.

Види лекцій:

1. *Традиційна лекція* - усний систематичне і послідовне виклад матеріалу з будь-якої проблеми, теми питання тощо. Студент сприймає інформацію на лекції, усвідомлює її і конспектує. Конспект є продуктом мислення того, хто навчається. Метою традиційної лекції є подача навчаються сучасних, цілісних,

взаємопов'язаних знань, рівень яких визначається цільовою установкою до кожної конкретної проблеми або теми.

2. *Проблемна лекція* починається з питань чи з постановки проблеми, яку під час викладу матеріалу необхідно вирішити. Проблемні питання відрізняються тим, що прихована в них проблема вимагає не однотипного рішення. Метою проблемної лекції є засвоєння студентами теоретичних знань, розвиток теоретичного мислення; формування пізнавального інтересу до змісту навчального предмета і професійної мотивації майбутнього професіонала.

3. *Лекція-візуалізація* має на увазі використання принципу наочності, тобто подача лекційного матеріалу у візуальній формі з використанням технічних засобів навчання.

Представлена таким чином інформація повинна забезпечити систематизацію наявних у студентів знань. Залежно від змісту навчального матеріалу можуть використовуватися різні види візуалізації - натуральні, образотворчі, символічні, схематичні тощо.

4. *Лекція-бесіда* або «діалог з аудиторією» передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. В основі лекції-бесіди лежить діалогічна діяльність, що являє собою найбільш просту форму активного залучення студентів до навчального процесу.

5. *Лекція-дискусія* передбачає, що викладач при викладі лекційного матеріалу організовує вільний обмін думками в інтервалах між логічними розділами. Лекція-дискусія активізує пізнавальну діяльність аудиторії і дозволяє викладачеві керувати колективною думкою групи, використовувати його в цілях переконання, подолання негативних установок і хибних думок деяких студентів.

Під час лекцій прослідковується структура психологічної науки, тому не бажано пропускати окремі пункти. Лекційний матеріал слід використовувати при підготовці до практичних занять, як основну схему орієнтації в науково-теоретичному матеріалі.

За відвідування лекцій можна отримати 0,25 балів за лекцію (відповідно до регламенту).

До основних форм практичних занять можуть бути віднесені наступні:

Семінари-практикуми, на яких студенти обговорюють різні варіанти вирішення практичних ситуаційних завдань, висуваючи як аргументи психологічні положення. Оцінка правильності рішення виробляється колективно під керівництвом викладача.

Власне практичні заняття проводяться в стінах самого навчального закладу або в місцях практики студентів і мають на меті навчити їх вирішенню специфічних завдань за профілем своєї спеціальності. Це можуть бути завдання по вирішенню психологічної атмосфери у колективі класу; завдання по розпізнаванню нервово-психічних розладів за представленими симптомами - для медичних психологів; завдання по психологічній експертизи правопорушень або психологічного консультування правознавців - для юридичного психолога тощо.

Лабораторні заняття допомагають студентам виявляти ті чи інші психічні явища, особливості соціально-психологічних механізмів взаємин людей в групі. Основне призначення лабораторних занять - навчання студентів дослідницькому підходу до вивчення психології як науки. Наукові ідеї, почуті на лекції або прочитані у спеціальній літературі, знаходять перевірку в дослідженнях, підкріплюються особистим досвідом студента і тому краще засвоюються. Завдяки лабораторним роботам студент знає

не тільки саме теоретичне положення, але і те, як воно може бути отримано в цьому дослідженні, щоб потім оформитися в узагальнену, абстраговану від конкретних подробиць струнку теорію.

У практиці навчання використовуються різні види семінарів:

- *Семінар-конференція*, де студенти виступають з доповідями, які тут же і обговорюються всіма учасниками під керівництвом викладача. Доцільним є побудова семінару у контексті взаємозв'язку теоретичні питання з практикою роботи фахівця.

- *Семінар-дискусія, проблемний семінар*. Він проходить у формі наукової дискусії. Упор тут робиться на ініціативі студентів в пошуку матеріалів до семінару і активності їх під час дискусії. Важливо, щоб джерела інформації були різноманітними, представляли різні точки зору на проблему, а дискусія завжди спрямовувалася викладачем;

- *Розгорнута бесіда на основі плану*. Бесіда використовується при освоєнні складного матеріалу.

- *Обговорення кінофільмів, дослідів, експериментів, оформлення текстового матеріалу в таблиці, схеми тощо*.

- *Навчально-рольові ігри*. Для проведення гри заздалегідь визначаються питання для обговорення (зазвичай 2-3) та критерії оцінки виступів. Потім група розбивається на 2 або 3 підгрупи в залежності від характеру матеріалу. У кожній підгрупі розподіляються ролі, проводиться запланована гра, потім відбувається дискусія та обговорення, обирається найефективніший варіант вирішення проблеми.

Оцінювання результатів роботи студентів на заняттях здійснюється згідно регламенту.

1. Структура навчальної дисципліни: загальний обсяг 300 години (10 кр.); лекцій – 32 години, практичних – 48 годин, СРС – 220 годин; ПМК, іспит.

2. Організація навчального процесу: семестрів викладання - 2, модульних циклів - 2.

3. Шкала оцінювання з навчальної дисципліни: R=100 балів

4. Розподіл рейтингових балів за видами навчальної роботи:

I сем. а) Систематичність і планомірність роботи на заняттях – 8 балів;

б) результати самостійної роботи – 28 балів:

- письмові творчі завдання – 12 балів;

- модульний проект – 16 балів;

в) Робота на практичних заняттях 34 бали:

- виконання тестових завдань – 10 балів;

- усні повідомлення – 24 балів;

г) виконання підсумкового контролю - 30 балів.

II сем. а) Систематичність і планомірність роботи на заняттях – 8 балів;

б) результати самостійної роботи – 24 бали:

- письмові творчі завдання – 16 балів;

- модульний проект – 8 балів;

в) робота на практичних заняттях 22 бали:

- виконання тестових завдань – 6 балів;

- усні повідомлення – 16 балів;

г) виконання підсумкового контролю – 6 балів;

д) іспит – 40 балів.

Кожен пункт практичного заняття висвітлює логічний, цілісний, системний блок питань по конкретній темі, демонструючи важливі характеристики, особливості психічних явищ у їх взаємозв'язку.

Починати роботу над темою варто із звернення до матеріалу лекції, де було подано базові визначення та зроблені акценти щодо практичного застосування наукових знань з кожної теми.

Найбільшою мірою оцінюється самостійна робота студентів, зокрема, додаткові усні повідомлення. Їхня тематика вказана до окремих тем та загалом за курс.

Важливо не лише розглянути теоретичний матеріал, запропонований у лекційному курсі та навчальній літературі, але і знайти практичне відображення понять та процесів, що вивчаються. У першу чергу ця рекомендація орієнтує на відтворення власного життєвого досвіду, рефлексивного бачення прояву та розвитку понять, що вивчаються.

Наступним кроком буде складання таблиці ключових понять психічних етапів розвитку особистості.

Також передбачено модульний проект (обов'язкове домашнє завдання), спрямований на поглиблення навичок аналізу наукових джерел, розвитку ініціативності, дивергентного мислення студента. Завдання проекту – на основі власного аналізу проранжувати (скласти рейтинг) ступінь значимості відомих психологів з відображенням основного вкладу у розвиток психології розвитку та педагогічної психології. Це дозволяє студентам систематизувати здобуті знання, сформувані власні позиції щодо базових психологічних напрямків.

Вивчення курсу передбачає модульний контроль, який проводиться у тестовій формі. Зразки тестів додаються до кожної теми. Тестування аудиторне, наприкінці вивчення відповідного блоку тем, оцінюється залежно від семестру відповідно до регламенту.

Поради студентам

Ефективність діяльності будь-кого у будь-якій сфері залежить від багатьох факторів: внутрішньої наполегливості, готовності, старанності, зовнішніх обставин, впливу оточуючих людей тощо. Водночас існує психологічна закономірність, що будь-які успіхи

людина більш схильна пояснювати власними зусиллями, а виправдання невдачам шукати у зовнішніх факторах.

Власне формування внутрішніх мотивів учіння є аспектом саморозвитку особистості студента. Тематика психології розвитку та педагогічної психології забезпечує студентів усвідомленням особливостей самореалізації особистості у процесі навчання та дозволяє усвідомити власні можливості особистісного зростання у період студентства.

Успішне вивчення курсу «Психології розвитку та педагогічної психології» полягає у тому, студент не лише здобуває конкретні знання та навички, але має можливість забезпечити собі домінування сприятливих внутрішніх умов ефективної підготовки протягом подальшого навчання.

Лекційні та практичні заняття є часом, який студент повинен використовувати виключно на свою користь. Роль викладача є допоміжна, орієнтовна у величезному інформаційному просторі, яке охоплює навчально-методична література з даного предмету.

У курсі передбачається застосування тестових форм контролю знань, а також використання творчих завдань, спрямованих на підвищення внутрішньої навчальної мотивації студентів. Питання тестових завдань розроблений на основі лекційних матеріалів. Отже, відвідування лекцій та опрацювання конспекту лекції є необхідною умовою оволодіння навчальним курсом.

Крім конспекту лекції, студент має опрацювати не менше 2-3 наукових джерел. Список літератури до кожної теми практичних занять додається.

Показником підготовки студента до практичного заняття є детальний або розгорнутий план до кожного із зазначених запитань практичного заняття. Доцільними можуть бути лише короткі тези або схематичні представлення планових запитань. Строге

конспектування тексту підручників чи посібників активізує лише репродуктивні механізми когнітивних процесів, що не дозволяє формувати уміння та навички, заплановані даним курсом.

До кожної теми подаються теоретичні поняття, зміст яких повинен знати та розуміти студент.

Частина I. Психологія розвитку

Тема 1. Об'єкт і предмет, мета і завдання психології розвитку.

Теоретичні поняття: психологія розвитку, предмет психології розвитку, принципи, вік, віковий період, періодизація, розвиток, динаміка розвитку, метод, методи дослідження, організаційні методи, лонгітюдний метод, метод порівняння, комплексний метод, емпіричні методи, експеримент, спостереження, тестування, анкетування, соціометрія, близнюковий метод, проєктивні методики, методи обробки даних, інтерпретаційні методи.

План

1. Структура, значення та місце психології розвитку в системі наук.
2. Методологічні засади та принципи психології розвитку.
3. Історія виникнення та провідні напрями психології розвитку.
4. Вік як основна наукова категорія.
5. Класифікація методів дослідження вікової психології (за Б.Г. Ананьєвим):
  - 5.1. Організаційні методи (лонгітюдний метод, метод порівняння, комплексний метод);
  - 5.2. Емпіричні методи (експеримент, спостереження, тестування, анкетування, соціометрія, близнюковий метод, проєктивні методики);
  - 5.3. Методи обробки та інтерпретації даних.

6. Специфіка застосування психологічних методів дослідження у різні вікові періоди розвитку людини.

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.

2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.

3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение,1973. – 288 с.

4. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).

5. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н.Возрастнаяпсихология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Коллюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.

6. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.

7. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.

8. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия : Раритет, 1997. – 704 с.

9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.

10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 3 : Проблемы развития психики / Л. С. Выготский ; Под ред. А.М. Матюшкина. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.

11. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
12. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
13. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
15. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
16. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Кількісні та якісні зміни у людини – це:
  - а) ріст;
  - б) розвиток;
  - в) навчання;
  - г) дозрівання;
  - д) виховання.
2. Основна категорія вікової психології:
  - а) учіння;
  - б) научіння;
  - в) психіка;
  - г) вік;
  - д) онтогенез.

3. Спостереження - це:

- а) комплексний метод;
- б) генетичний метод;
- в) емпіричний метод;
- г) теоретичний метод

4. Предметом вікової психології є:

- а) вікова динаміка психіки людини, онтогенез психічних процесів і психічних властивостей особистості людини, яка розвивається;
- б) психологічні закономірності навчання і виховання дітей різного віку;
- в) особливості етапів психічного розвитку людини;
- г) нічого з перерахованого вище.

Тема 2. Поняття про психічний розвиток.

Теоретичні поняття: розвиток, психічна зміна, динаміка психічного розвитку, критерії розвитку, детермінанти розвитку психіки, навчання, зона актуального розвитку, зона найближчого розвитку, учіння, наuczіння, класичне обумовлення, оперантне обумовлення, підкріплення, покарання, формування особистості, суперечності психічного розвитку, соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, онтогенез, філогенез, конвергенція, спадковість, середовище, соціалізація, затримка психічного розвитку, гетерохронія, акселерація, ретардація.

План

1. Психічний розвиток як наукове поняття.
2. Детермінанти психічного розвитку. Навчання і розвиток (підходи Ж. Піаже, Л.С. Виготського, Б. Скіннера, А. Бандури, Г.С. Костюка).
3. Співвідношення біологічного і соціального факторів психічного розвитку. Теорія конвергенції В. Штерна.

4. Загальні закономірності психічного розвитку індивіда.
5. Взаємозв'язки онтогенезу та філогенезу.
6. Порушення психічного розвитку.
7. Гетерохронія психічного розвитку: акселерація та ретардація.

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение,1973. – 288 с.
4. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
5. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н.Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.
6. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.
7. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
8. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия : Раритет, 1997. – 704 с.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.

10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 3 : Проблемы развития психики / Л. С. Выготский ; Под ред. А.М. Матюшкина. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.

11. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.

12. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.

13. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.

14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.

15. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.

16. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Літичні періоди психічного розвитку людини це:

- а) бурхливі періоди розвитку;
- б) спокійні періоди розвитку;
- в) збочення у психічному розвитку;
- г) недоліки розвитку;
- д) нові надбання розвитку.

2. Яке твердження характеризує підхід Л.С. Виготського до вирішення проблеми взаємозв'язку навчання і розвитку?

- а) навчання слідує за розвитком;

- б) навчання визначає розвиток;
  - в) зміни суті навчання не змінюють розумовий розвиток;
  - г) ці категорії не пов'язані.
3. Період, який є найбільш сприятливим для розвитку певних психічних структур:
- а) кризовий ;
  - б) інтеріоризація;
  - в) сензитивний період;
  - г) екстеріоризація
4. Соціальні типи діяльності забезпечують засвоєння способів дій:
- а) із предметами матеріальної та духовної культури;
  - б) у соціальному середовищі;
  - в) із власними органами тіла;
  - г) із науковими поняттями;
  - д) із власним інтелектом.
5. За спадковістю від батьків до дітей передаються:
- а) знання;
  - б) уміння, навички, досвід;
  - в) біологічні особливості одного із батьків;
  - г) світогляд.

Тема 3. Періодизація вікового розвитку. Кризи розвитку особистості.

Теоретичні поняття: періодизація, криза розвитку, рекапітуляція, біогенетичний принцип, позитивний персоналізм, лібідозна енергія, динамічний критерій розвитку, змістовний критерій розвитку, провідний вид діяльності, соціальна ситуація розвитку, новоутворення, адаптація, соціальна інтеграція, ідентичність, самоідентичність, асиміляція, акомодация, моральний розвиток.

План

1. Загальна характеристика вікових криз.

2. Основні підходи до класифікації періодів розвитку людини.
- 2.1. Біогенетичний підхід. Теорія рекапітуляції (С. Холл). Теорія дозрівання А. Гезела. Концепція А. Валлона.
- 2.2. Психодинамічний підхід (З. Фрейд). Епігенетична концепція Е. Еріксона.
- 2.3. Концепція Л.С. Виготського та Д.Б. Ельконіна та її послідовники (А.В. Петровський, Д.І. Фельдштейн, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, Г.С. Костюк).
3. Когнітивізм. Періодизація інтелектуального розвитку дитини Ж. Піаже.
4. Рівні та стадії морального розвитку особистості (за Л. Кольбергом).
6. Персонологічний підхід (А. Маслоу, К. Роджерс).

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение,1973. – 288 с.
4. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
5. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н.Возрастнаяпсихология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.
6. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.

7. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
8. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия : Раритет, 1997. – 704 с.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 3 : Проблемы развития психики / Л. С. Выготский ; Под ред. А.М. Матюшкина. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.
11. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
12. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
13. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
15. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
16. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Яка діяльність не належить до провідної:
  - а) рольова гра;

- б) малювання;
- в) навчальна діяльність;
- г) професійна діяльність.

2. Провідною діяльністю називають:

- а) найулюбленішу, найцікавішу для дитини діяльність;
- б) діяльність, яка посідає найбільше місце в житті дитини;
- в) діяльність, методи і засоби якої доступні людині на даному віковому періоді розвитку;
- г) діяльність, яка зумовлює найголовніші зміни у психіці дитини та підготовку до нового етапу її розвитку.

3. Дослідник, який пов'язав психічний розвиток людини із біогенетичним законом Геккеля:

- а) З. Фрейд;
- б) А. Фрейд;
- в) С. Холл;
- г) А. Валлон.

4. В основі чієї теорії періодизації психічного розвитку людини покладено ідеї ідентичності та самоідентичності особистості:

- а) Е. Еріксон;
- б) С. Холл;
- в) Л.С. Виготський;
- г) Л. Кольберг.

Тема 4. Психологія пренатального розвитку та психічного розвитку немовляти.

Теоретичні поняття: пренатальний період, перинатальна психологія, натальний період, криза новонародженості, комплекс пожвалення, первинна соціалізація, післяпологова депресія, девіантне материнство, криза першого року життя.

План

1. Психологічна характеристика розвитку людини у пренатальний та натальний період:
  - 1.1. Умови розвитку психіки у пренатальний період.
  - 1.2. Психічні прояви людини до народження.
  - 1.3. Психологічні особливості натального періоду.
2. Фаза новонародженості. Рефлекси та їх значення в житті людини.
3. Криза новонародженості. Комплекс поживлення.
4. Анатомофізіологічні особливості розвитку немовляти.
5. Розвиток емоційної сфери у немовлят.
6. Розвиток пізнавальних процесів і моторики у немовлят.
7. Криза першого року життя.
8. Система «Немовля - Дорослий»:
  - 8.1. Спілкування з дорослими та його вплив на розвиток немовляти.
  - 8.2. Девіантне материнство. Післяпологова депресія.

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Под ред. А. В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.
4. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
5. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.

6. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.
7. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
8. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия : Раритет, 1997. – 704 с.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 3 : Проблемы развития психики / Л. С. Выготский ; Под ред. А.М. Матюшкина. – М. : Педагогика, 1983. – 368 с.
11. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
12. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
13. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
15. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
16. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Період, який триває з 22 тижня вагітності і до 7 дня після народження дитини, називається
  - а) пренатальний;
  - б) перинатальний;
  - в) натальний;
  - г) сенситивний.
2. Перша форма емоційної реакції дитини з'являється під час:
  - а) кризи новонародженості;
  - б) під час народження;
  - в) кризи першого року життя;
  - г) комплексу поживлення.
3. Що є «ситуація Ми» для немовляти:
  - а) новоутворення;
  - б) провідний вид діяльності;
  - в) соціальна ситуація розвитку;
  - г) не характерна для цього віку.
4. Центральне новоутворення немовляти:
  - а) потреба у спілкуванні з дорослим;
  - б) самосвідомість;
  - в) активність і розвиток;
  - г) пізнавальний інтерес;
  - д) самостійна мова.

Тема 5. Психічний розвиток дитини в ранньому віці.

Теоретичні поняття: «ходяче дитинство», рухові навички, предметна гра, сприйняття, афективність сприйняття, наочно-дійове мислення, мовлення, гра, іграшка, криза трьох років, негативізм, самоусвідомлення «Я сам».

План

1. Анатомо-фізіологічні передумови психічного розвитку в ранньому дитинстві.
2. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність у ранньому дитинстві.
3. Розвиток рухових навичок. Прямоходіння та його значення для розвитку дитини.
4. Когнітивний розвиток в ранньому дитинстві. Розвиток мовлення.
5. Теорії ігрової діяльності.
6. Соціальні аспекти розвитку дитини у ранньому віці.
7. Новоутворення періоду. Формування самосвідомості дітей раннього віку. Криза 3-х років.

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение,1973. – 288 с.
4. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
5. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н.Возрастнаяпсихология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Коллюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.
6. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.
7. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.

8. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия : Раритет, 1997. – 704 с.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 4 : Детская психология / Л. С. Выготский ; Под ред. Д.Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1983. – 432 с.
11. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
12. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
13. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
15. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
16. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Новоутворенням раннього віку є:

- а) засвоєння моральних норм і правил;
- б) система "Я";
- в) маніпуляція з предметами;

- г) логічне мислення.
- 2. Раннє дитинство є сенситивним періодом розвитку:
  - а) грамотної мови;
  - б) внутрішнього мовлення;
  - в) автономної мови.
  - г) активної мови.
- 3. Що не є типовою ознакою кризи трьох років:
  - а) негативізм;
  - б) впертість;
  - в) тенденція до зближення себе з оточуючими;
  - г) тенденція до агресивного відстоювання самостійності.
- 4. Предмет, що модулює будь-який предмет дорослого світу:
  - а) іграшка;
  - б) модулятор;
  - в) засіб діяльності;
  - г) нічого з перерахованого.

Тема 6. Особливості психічного розвитку в дошкільному віці.

Теоретичні поняття: сюжетно-рольова гра, правила, соціальна роль, соціалізація дошкільника, «суспільний дорослий», сюжетні іграшки, довільність, супідрядність мотивів, самосвідомість, егоцентрична мова.

План

1. Анатомо-фізіологічні передумови психічного розвитку в дошкільному віці.
2. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільників.
3. Соціальна ситуація розвитку дошкільника. Пізнання світу дорослих дитиною дошкільного віку.
4. Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільнят. Зображальна та конструктивна діяльність дошкільника. дошкільника. Егоцентрична мова.

5. Розвиток особистості та самооцінки дошкільника. Новоутворення дошкільного віку. Супідрядність мотивів.
6. Криза семи років.
7. Психологічна готовність дитини до навчання у школі.

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Под ред. А. В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.
4. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
5. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.
6. Мухина В. С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.
7. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
8. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия : Раритет, 1997. – 704 с.
9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.

10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 4 : Детская психология / Л. С. Выготский ; Под ред. Д.Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1983. – 432 с.

11. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.

12. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.

13. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.

14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.

15. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.

16. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Провідна діяльність дітей дошкільного віку:

- а) навчальна діяльність;
- б) рольова гра;
- в) предметна гра;
- г) спілкування з ровесниками.

2. Егоцентрична мова – це:

- а) ігрова форма мови;
- б) мова, спрямована на передачу неважливої, другорядної інформації;

в) внутрішнє мовлення;
г) розмова вголос з самим собою без бажання передачі інформації.

3. Що Л.І. Божович назвала періодом соціального народження дитини:

- а) психічний розвиток дошкільника;
- б) кризу трьох років;
- в) кризу семи років;
- г) початок шкільного навчання.

4. Дошкільники діють переважно під впливом:

- а) емоцій;
- б) розуму;
- в) почуттів;
- г) волі;
- д) вказівок дорослих.

Тема 7. Загальна характеристика психологічного розвитку дитини молодшого шкільного віку.

Теоретичні поняття: навчальна діяльність, довідність, абстрактне мислення, мнемонічна задача, самопізнання, рефлексія, соціалізація, адаптація до навчання у школі, шкільні вимоги до дитини, дезадаптація, гіперактивність.

План

1. Анатомо-фізіологічні особливості дитини молодшого шкільного віку.
2. Соціальні детермінанти розвитку вікового періоду.
3. Особливості навчальної діяльності дитини молодшого шкільного віку.
4. Розвиток пізнавальних процесів дитини під час навчання у молодшій школі. Поява абстрактного мислення
5. Розвиток самосвідомості дитини молодшого шкільного віку.

6. Адаптація дитини до школи. Початкова шкільна дезадаптація: ознаки, вияви та способи корекції. Проблема гіперактивності дитини.

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.

2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.

3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.

4. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).

5. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.

6. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.

7. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.

8. Абрамова, Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия : Раритет, 1997. – 704 с.

9. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.

10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 4 : Детская психология / Л. С. Выготский ; Под ред. Д.Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1983. – 432 с.

11. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
12. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
13. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
15. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
16. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. У молодшому шкільному віці провідним видом діяльності є:
  - а) ігрова діяльність;
  - б) навчальна діяльність;
  - в) особистісно-інтимне спілкування;
  - г) спілкування з дорослим.
2. Новоутворенням молодшого шкільного віку є:
  - а) післядовільна увага;
  - б) наочно-образне мислення;
  - в) зорова пам'ять;
  - г) рефлексія.
3. Особливістю психічного розвитку дитини шести років, яка розпочала навчання у школі, є:

- а) домінування пізнавальної мотивації учіння;
  - б) поступове формування довільності психічних процесів;
  - в) сформована внутрішня позиція школяра;
  - г) прискорений когнітивний розвиток.
4. Криза семи років пов'язана з:
- а) усвідомленням самого себе як активного суб'єкта у світі предметів;
  - б) формуванням нового образу фізичного «Я»;
  - в) відсутністю мотивації до навчання у школі;
  - г) зародженням соціального «Я».

Тема 8. Особливості психічного розвитку в підлітковому віці.

Теоретичні поняття: підліткова криза, «скачок росту», «гормональна буря», «реакція групування з однолітками», дружба, кумир, захоплення, егоцентризм, самовиховання, самосвідомість, моральність, девіантна поведінка, делінквентна поведінка, адиктивна поведінка.

План

1. Криза підліткового віку. Провідні концептуальні підходи до розуміння підліткової кризи.
2. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітків та її вплив на психічний розвиток.
3. Соціальна ситуація розвитку та провідний вид діяльності підлітка. Значення ровесників у психічному розвитку підлітка.
4. Особливості спілкування підлітків з дорослими.
5. Формування особистості підлітка. Розвиток самосвідомості та самооцінки.
6. Специфічні прояви пізнавальних процесів у підлітковому віці.
7. Девіації підлітків: делінквентна поведінка, адиктивна поведінка, втеча з дому.

Список літератури:

1. Бевз О. П. Педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків: досвід США : навчально-методичний посібник / О. П. Бевз. – Умань : Візаві, 2012. – 158 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
3. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
4. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение,1973. – 288 с.
5. Гурлева Т. С. Дівчина-підліток. Проблеми віку і профілактика важковиховуваності / Т. С. Гурлева ; Ред. С.С. Самойлова. – К. : ІЗМИ, 1997. – 136 с.
6. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
7. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
8. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
9. Кулагина И.Ю. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.

10. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.

11. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.

12. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.

13. Петько Л. В. Стимулювання соціально-комунікативної активності підлітків: теорія і практика : монографія / Л. В. Петько. – К. : Україна, 2010. – 268 с.

14. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.

15. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Основною суперечністю підліткового віку є:

- а) суперечність між тим, що дитина може зробити і тим, якою вона є;
- б) дисгармонія статевого, загальноорганічного і соціального дозрівання;
- в) відсутність взаємопорозуміння підлітка з батьками;
- г) суперечність між теперішнім і бажаним майбутнім підлітка.

2. Для підлітка найважливішою оцінкою буде:

- а) власна;
- б) батьків;
- в) учителя;

- г) однолітків.
- 3. Ненормативна поведінка підлітка, що супроводжується правопорушеннями, називається:
  - а) аддиктивна;
  - б) злочинна;
  - в) делінквентна;
  - г) опозиційна.
- 4. Автором класифікацій підліткових хобі є
  - а) А.Є. Лічко;
  - б) Л.С. Виготський;
  - в) Е. Еріксон;
  - г) А. Фрейд.

Тема 9. Психологія юнацтва.

Теоретичні поняття: юність, самовизначення, соціальна зрілість, проблема сенсу життя, навчально-професійна діяльність, професійне самовизначення, світогляд, моральність, криза юнацького віку, юнацький максималізм.

План

1. Теорії юнацтва: біологізаторські, психоаналітичні, соціологізаторські. Фізіологічна зрілість у юнацькому віці.
2. Розвиток соціальної зрілості юнаків:
  - 2.1. Особливості спілкування юнаків.
  - 2.2. Проблема конфлікту поколінь і налагодження міжпоколінної наступності.
  - 2.3. Дружба і любов у юнацькому віці.
3. Професійне самовизначення індивіда як провідний вид діяльності у юнацькому віці.
4. Формування світогляду юнаків. Криза 17-ти років, її детермінація вияви та шляхи подолання.
5. Психологічні особливості студентства.

Список літератури:

1. Безкоровайна О. В. Виховання культури особистого самоствердження в ранньому юнацькому віці : монографія / О. В. Безкоровайна. – Рівне : Рівненський держ. гуманітарний ун-т, 2009. – 470 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
3. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
4. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение,1973. – 288 с.
5. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
6. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
7. Кон И. С. Психология юношеского возраста (Проблем формирования личности) : учеб. пос. / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.
8. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
9. Кулагина И.Ю. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.

10. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.

11. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.

12. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.

13. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.

14. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Центральне новоутворення ранньої юності:

- а) почуття дорослості;
- б) професійне та особистісне самовизначення;
- в) професійне становлення особистості;
- г) новий образ фізичного «Я».

2. Що є найбільш очікуваним у юнацькому віці:

а) наявне "Я" особистості поєднує в собі минуле, теперішнє і майбутнє та відповідає ідеальному "Я";

б) наявне "Я" зовсім випадає із процесу розвитку;

в) наявне "Я" відірване від минулого і не має зв'язку з майбутнім, не відповідає й ідеальному "Я";

г) наявне "Я" більшою мірою спрямоване у майбутнє, ніж до минулого, є новим кроком в особистісному самовизначенні.

3. В юнацькому віці фізична зрілість:

- а) ще не досягнута;

- б) завершена;
- в) знаходиться на початковому етапі;
- г) не потрібна.

4. Який теоретичний підхід сприймає юність як перехід від залежного дитинства до самостійного, відповідального дорослішання:

- а) соціалізаторський;
- б) біологізаторський;
- в) психоаналітичний;
- г) пострадянський

Тема 10. Особливості психічного розвитку в період ранньої дорослості.

Теоретичні поняття: психологічна зрілість особистості, нормативні та ненормативні життєві події, професійний цикл, акме, акмеологія, одруження, батьківство, стадії батьківства, сімейні кризи, криза середини життя.

План

1. Вікова періодизація дорослості.
2. Психологічна зрілість особистості. Акмеологія.
3. Розвиток психічних пізнавальних процесів у період дорослості.
4. Психосоціальний розвиток у період ранньої дорослості:
  - 4.1. Встановлення близьких стосунків. Створення сімейних відносин. Батьківство.
  - 4.2. Професійний цикл (Р. Хейвінгхерст, Д. Супер).
5. Криза середнього віку.

Список літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.

2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.
4. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
5. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
6. Кон И. С. Психология юношеского возраста (Проблем формирования личности) : учеб. пос. / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.
7. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).
8. Кулагина И.Ю. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.
9. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
10. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.
11. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
12. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.

13. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Що характерно для професійного становлення особистості у віці ранньої дорослості:
  - а) ідентифікація з працюючим;
  - б) набуття конкретної професійної ідентичності;
  - в) робота для блага суспільства;
  - г) роздуми про продуктивний період праці.
2. Змінна послідовність періодів і етапів життя, що включає професійний вибір, отримання освіти, професійну підготовку, самостійну професійну діяльність, професіоналізацію – це:
  - а) професійний вибір;
  - б) життєвий вибір;
  - в) провідна діяльність зрілої людини;
  - г) професійний цикл.
3. Соціалізація дорослого відрізняється від соціалізації дитини:
  - а) спрямованістю на оточуючих;
  - б) пасивністю;
  - в) спрямованістю на самопізнання;
  - г) активністю.
4. За теорією Еріксона конфлікт між прагненням до інтимності і почуттям ізоляції від усіх навколо характеризує період:
  - а) ранньої дорослості;
  - б) середньої дорослості;
  - в) пізньої дорослості.

Тема 11. Особливості психічного розвитку у віці середньої дорослості.

Теоретичні поняття: психологічна зрілість особистості, акме, акмеологія, майстерність, професійне вигорання, сімейні ролі зрілих осіб, сімейні кризи, прийняття свого віку.

План

1. Фізичний розвиток людини у середньому віці.
2. Психічні закономірності розвитку дорослих:
  - 2.1. Зміна пізнавальних психічних процесів та функцій інтелекту у дорослих.
  - 2.2. Система цінностей дорослого. Прийняття свого віку.
3. Соціальна ситуація розвитку дорослого:
  - 3.1. Особливості міжособистісних стосунків дорослих
  - 3.2. Сімейні ролі зрілої людини.
  - 3.3. Проблема розлучень сталих сімей.
4. Професійна діяльність людини у віці середньої дорослості. Набуття майстерності. Зміна системи професійних цінностей.

Список літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.
4. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
5. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и

коррекція / Я. Л. Коломинський, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.

6. Кон И. С. Психология юношеского возраста (Проблем формирования личности) : учеб. пос. / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.

7. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).

8. Кулагина И.Ю. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.

9. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.

10. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития : учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.

11. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.

12. Пальчевський С. С. Акмеологія : навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2008. – 398 с.

13. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.

14. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. За теорією Д. Супера, будуючи кар'єру, фахівець стає більш схильний до збереження досягнутого, ніж до примноження досягнень у віці:

- а) після 65 р.,
- б) 45-64 рр.,
- в) 25-44 рр.,
- г) 15-24 рр.

2. Дорослість у найбільшій мірі характеризується:

- а) невизначеністю;
- б) інтенсивним наростанням;
- в) бурхливими змінами;
- г) стабільністю і продуктивністю.

3. Що доводить дане твердження: «43-річна жінка, яка народила першу дитину, не відносить себе до зрілих дорослих»:

- а) не всі люди мають психологічні знання;
- б) існують труднощі із формуванням самоусвідомлення дорослих;
- в) вікові рамки суб'єктивні;
- г) дорослим важко прийняти свій вік.

4. Що не є психологічною ознакою зрілого дорослого:

- а) невпевненість у собі;
- б) впевненість у собі;
- в) досвідченість;
- г) моральна свідомість.

Тема 12. Психологія пізньої дорослості та старіння.

Теоретичні поняття: старість, геронтологія, геронтогенез, геронтопсихологія, гетерохронність, довгожитель, «щаслива старість», стереотипи старості, помирання, смерть, криза втрати, відчуження («вихід з гри»).

План

1. Сучасні психологічні уявлення про старіння і старість. Види старіння: біологічне, психічне, соціальне.

2. Особливості психічних процесів людей літнього віку. Гетерохронність старіння.
3. Психосоціальний розвиток у літньому віці. «Щаслива старість».
4. Довгожитель: причини, особливості, рівень самопочуття людини.
5. Смерть і помирання: психологічні аспекти.
6. Вплив соціальних установок на ставлення до людей літнього віку у різних культурах. Теорія відлучення «виходу з гри». Теорія модернізації. Теорія М. Мід.

Список літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасека О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.
4. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
5. Коломинский Я. Л. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
6. Кон И. С. Психология юношеского возраста (Проблем формирования личности) : учеб. пос. / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1979. – 175 с.
7. Крайг Г. Психология развития : учеб. пос. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Мастера психологии).

8. Кулагина И.Ю. Возрастная психология : учеб. пос. / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : Юрайт, 2003. – 464 с.
9. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
10. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития : учебник / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М. : Академия, 2006. – 608 с.
11. Павелків Р. В. Вікова психологія : підр. / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 469 с.
12. Пальчевський С. С. Акмеологія : навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2008. – 398 с.
13. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
14. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доп. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Що є генетично запрограмоване:
  - а) старіння;
  - б) тип обміну речовин, від якого залежить темп зміни, руйнування організму;
  - в) наростання інтенсивності фізіологічних процесів, через яке настає виснаження і старіння організму.
2. Руйнівний процес, який призводить до недостатності фізіологічних функцій організму, називається:
  - а) деградація;
  - б) смерть;
  - в) старість;

г) старіння.

3. Психосоціальне явище, що пояснює як природні психічні зміни під час старіння, так і вплив соціального середовища, відноситься до:

а) концепції структурної залежності (П. Таунсенд, А. Уолке, С. Філіпсон);

б) теорії модернізації

в) теорії відчуження, «виходу з гри» (Дж. Розен, Б. Ньюгартен, Е. Каммінг, В. Генрі)

4. Специфічне відчуття психологічної старості, яка має об'єктивні і суб'єктивні ознаки, позначають:

а) психологічне старіння;

б) біологічне старіння;

в) соціологічне старіння;

г) гетерохронність старіння.

Частина II. Педагогічна психологія

Тема 13. Предмет, становлення, структура та методи педагогічної психології.

Теоретичні поняття: педагогічна психологія, дидактика, навчання, психологія навчання, виховання, навчально-виховний процес, учень, вихованець, педагог, методи дослідження, психолого-педагогічний експеримент, констатуючий експеримент, формуючий експеримент, апробація, педагогічні інновації.

План

1. Поняття про предмет, принципи та завдання педагогічної психології.
2. Історичні етапи виникнення педагогічної психології як науки.
3. Структура та методи сучасної педагогічної психології.

4. Психолого-педагогічний експеримент як базовий метод педагогічної психології: характеристика констатуючого та формуючого експерименту.
5. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками.

Список літератури:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. Г. Видра. – К. : ЦУЛ, 2011. – 112 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 4 : Детская психология / Л. С. Выготский ; Под ред. Д.Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1983. – 432 с.
5. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
6. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
7. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко. – 4-е изд. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 542 с. – (Высшее образование).
8. Проблемы общей возрастной и педагогической психологии / Под ред. В.В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1978. – 288 с.
9. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. Работы советских психологов периода 1946-1980 гг. / Под ред.: И.И. Ильясова, В.Я. Ляудис. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1981. – 304 с.

10. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / Мирон Йосипович Варій, Володимир Львович Ортинський ; Міністерство освіти і науки України, Львівський державний університет внутрішніх справ. – К. : ЦУЛ, 2007. – 376.

11. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.

12. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.

13. Кудояр Л. М. Психологічні погляди А.С. Макаренка: Виховання. Педагогічна діяльність : монографія / Л. М. Кудояр. – Суми : СумДУ, 2007. – 318 с.

14. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Т. М. Лисянська. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Каравела, 2012. – 264 с.

15. Возрастная и педагогическая психология : учеб. пос. / М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, Н. Ф. Прокина [et al.] ; Под. ред. М.В. Гамезо, М.В. Матюхиной, Т.С. Михальчик. – М. : Просвещение, 1984. – 256 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Як дослівно з грецької перекладається слово «педагог»?
  - а) той, хто навчає;
  - б) проводир дітей;
  - в) той, хто виховує;
  - г) опікун дітей.
2. Для вирішення протиріч у розвитку особистості необхідно:
  - а) надати дитині можливість робити все, що вона хоче;
  - б) примусити робити те, що потрібно суспільству;
  - в) приділяти більше уваги вихованню, а не навчанню;
  - г) процес саморозвитку і педагогічний процес повинні збігатися.

3. Цілеспрямована дія на учня з метою формування у нього певних якостей характерна для такого виду експерименту:
- а) лабораторний;
  - б) констатуючий;
  - в) формуючий;
  - г) природний.
4. До функцій педагогічної психології не належить:
- а) жодна із вказаних;
  - б) пізнавальна;
  - в) прогностична;
  - г) прикладна;
  - д) синтезуюча.
5. Система методів, засобів, що шляхом розв'язування проблемних завдань у процесі засвоєння нових знань формують в учнів творче мислення та пізнавальні інтереси, - це:
- а) програмоване навчання;
  - б) проблемне навчання;
  - в) дидактика;
  - г) навчання.
6. Теорію розвиваючого навчання розробили:
- а) К.Д. Ушинський, П.Ф. Каптерєв;
  - б) М.І. Махмутов, В. Оконь;
  - в) Р. Кеттел, Ж. Піаже;
  - г) Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов.
7. Засновником вітчизняної педагогічної психології називають:
- а) А.С. Макаренка.
  - б) К.Д. Ушинського;
  - в) П.Ф. Каптерєва;
  - г) Л.С. Виготського.
8. Алгоритмізація навчання - це

а) система прийомів, методів розв'язання завдань у визначеній послідовності;

б) комп'ютеризація навчального процесу;

в) система подачі теоретичного матеріалу та організованих форм навчальної роботи учня, що сприяють йому у самостійному здобуванні знань;

г) система навчання математичній обробці емпіричних даних.

9. Педагогічна психологія виникла:

а) на початку XX ст.,

в) у другій половині XIX ст.,

б) у середині XIX ст.,

г) на початку XX ст.

Тема 14. Психологія суб'єктів педагогічної діяльності.

Теоретичні поняття: діяльність, соціальна взаємодія, Я-концепція, професійне становлення, психологія виховання, мотивація, мотиви учіння, навчальна мотивація, самоактуалізація, реверсивна теорія мотивації, самоефективність, управління, зрілість особистості, професійна педагогічна майстерність, навчальний клас (група), «професійне вигорання» педагога, психологічний супровід педагогічної діяльності.

План

1. Загальна характеристика педагогічної діяльності.

2. Психологічні аспекти взаємодії у системі «вчитель - учень». Професійна Я-концепція педагога. Професійно важливі особистісні риси вчителя.

3. Професійний розвиток та деформації особистості педагога. Професійне вигорання учителя.

4. Мотивація суб'єктів педагогічної діяльності (теорія самоактуалізації А. Маслоу, реверсивна теорія М. Аптера, теорія самоефективності А. Бандури, теорія управління МакГрегора).
5. Зміст та функції психологічної служби в системі освіти.

Список літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
2. Возрастная и педагогическая психология. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 288 с.
3. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений : В 6-ти томах. Т. 4 : Детская психология / Л. С. Выготский ; Под ред. Д.Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1983. – 432 с.
5. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
6. Загальна вікова і педагогічна психологія : практикум / За ред. Д.Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1980. – 207 с.
7. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
8. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
9. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко. – 4-е изд. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 542 с. – (Высшее образование).

10. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / Мирон Йосипович Варій, Володимир Львович Ортинський ; Міністерство освіти і науки України, Львівський державний університет внутрішніх справ. – К. : ЦУЛ, 2007. – 376.

11. Кудояр Л. М. Психологічні погляди А.С. Макаренка: Виховання. Педагогічна діяльність : монографія / Л. М. Кудояр. – Суми : СумДУ, 2007. – 318 с.

12. Возрастная и педагогическая психология : учеб. пос. / М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, Н. Ф. Прокина [et al.] ; Под. ред. М.В. Гамезо, М.В. Матюхиной, Т.С. Михальчик. – М. : Просвещение, 1984. – 256 с.

13. Цимбалюк І. М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці : підручник / І. М. Цимбалюк. – К. : Професіонал, 2004. – 150 с.

14. Психофізіологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності : монографія / За ред. О.М. Кокуна. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 296 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Яке поняття передбачає обов'язок педагога відображати свої дії, спрямовані на вибір навчальних впливів, на розв'язання педагогічного завдань, контролювання діяльності учня

- а) самовиховання педагога;
- б) рефлексія учителя;
- в) педагогічна компетенція;
- г) педагогічна майстерність.

2. Що не може бути мотивом навчальної діяльності:

- а) інтерес, задоволення від самого процесу учіння;
- б) володіння усіма атрибутами учня (студента);
- в) отримання винагороди чи похвали, уникнення покарання;
- г) усе перераховане може бути мотивом.

3. Теорія, яка доводить, що мотивація людини визначається ланцюгом змінних переходів від одного з двох полюсних станів:
- а) теорія управління;
  - б) теорія самоактуалізації;
  - в) реверсивна теорія;
  - г) теорія самоефективності.
4. Найвищих результатів навчальної діяльності слід очікувати від студента, у якого домінує такий тип навчальної мотивації:
- а) внутрішня позитивна;
  - б) зовнішня позитивна;
  - в) зовнішня негативна;
  - г) внутрішня негативна.
5. Педагогічну майстерність визначають (оберіть зайве):
- а) високий рівень фахової підготовки;
  - б) гуманність;
  - в) тип темпераменту;
  - г) педагогічний досвід.
6. Учитель сам вирішує усі питання класу, ретельно контролює виконання будь – якого завдання, сам дає оцінку результатам. Як можна назвати такий педагогічний стиль:
- а) демократичний;
  - б) ліберальний;
  - в) авторитарний;
  - г) попустительський.
7. Здібності вчителя доступно передавати учням навчальний матеріал, розкривати матеріал як проблему, ясно і зрозуміло, викликати інтерес до предмету і т. ін., називають:
- а) комунікативними;
  - б) дидактичними;
  - в) авторитарними;
  - г) академічними.

Тема 15. Психологічні аспекти навчальної діяльності.

Теоретичні поняття: навчальна діяльність, учіння, научіння, продуктивність навчання, навчальна мета, засоби навчання, урок, етапи уроку, дидактична технологія, компетентність, компетенція, програмоване навчання, проблемне навчання, розвиваюче навчання, евристичне навчання, научіння шляхом відкриттів, експеріентне навчання, інтерактивне навчання, метод кейсів.

План

1. Учіння і научіння. Класифікація видів учіння і научіння.
2. Змістова і операційна сторони навчання. Рівні продуктивності навчальної діяльності та критерії оцінювання.
3. Психологічна характеристика навчальної мети та провідних засобів навчання.
4. Психологічний аналіз уроку та його етапи: перспективний, актуальний, ретроспективний.
5. Психолого-педагогічні критерії навчально-виховного процесу. Базові компетенції: теоретичні критерії, засоби формування та розвитку і навчальний результат.
6. Аналіз основних методик навчання (програмоване навчання, проблемне навчання, розвиваюче навчання, евристичне навчання, научіння шляхом відкриттів, інтерактивне навчання, метод кейсів).

Список літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.

2. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.

3. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
4. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
5. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
6. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко. – 4-е изд. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 542 с. – (Высшее образование).
7. Психологія та педагогіка : навчально-методичний посібник для самот. вивч. дисц. / ред. Л. М. Музичко. – К. : КНЕУ, 2008. – 304 с.
8. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / Мирон Йосипович Варій, Володимир Львович Ортинський ; Міністерство освіти і науки України, Львівський державний університет внутрішніх справ. – К. : ЦУЛ, 2007. – 376.
9. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
10. Кудояр Л. М. Психологічні погляди А.С. Макаренка: Виховання. Педагогічна діяльність : монографія / Л. М. Кудояр. – Суми : СумДУ, 2007. – 318 с.
11. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Т. М. Лисянська. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Каравела, 2012. – 264 с.
12. Возрастная и педагогическая психология : учеб. пос. / М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, Н. Ф. Прокина [et al.] ; Под. ред. М.В. Гамезо, М.В. Матюхиной, Т.С. Михальчик. – М. : Просвещение, 1984. – 256 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Відносно стійка властивість особистості, суттєвим компонентом якої є здатність до навчання, називається:
  - а) мотив;
  - б) навченість;
  - в) знання;
  - г) навичка.
2. Виключно під впливом інших людей здійснюється:
  - а) навчальна діяльність;
  - б) учіння;
  - в) розвиток;
  - г) наuczіння.
3. Як співвідносяться між собою поняття «наuczіння» і «навчання»:
  - а) не пов'язані;
  - б) рівнозначні;
  - в) навчання є різновидом наuczіння;
  - г) наuczіння є різновидом навчання.
4. Продуктивність навчальної діяльності – це:
  - а) швидкість і якість засвоєння знань, формування узагальнених способів дій;
  - б) особиста задоволеність навчальним процесом його суб'єктів;
  - в) сформованість навчальної мотивації учнів;
  - г) система властивостей особистості і діяльності учня, яка характеризує його можливості у засвоєнні навчальної програми

Тема 16. Психологічні аспекти виховної діяльності.

Теоретичні поняття: виховання, виховна мета, соціалізація, методи виховання, ефективність виховання, девіантна поведінка, адитивна поведінка, самовиховання, саморозвиток, самопреокування особистості.

План

1. Психологічна характеристика виховання. Сензитивний період виховання та соціалізації особистості.
2. Проблеми та цілі виховання.
3. Ефекти виховання. Методологічні (моделі, стилі, ефекти) й методичні (методи, прийоми, засоби) принципи виховання.
4. Девіантна та адиктивна поведінка учнів.
5. Проблема самовиховання і саморозвитку особистості учителя і учня. Методики самопроекування особистості.

Список літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-е вид., доп. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
2. Безкоровайна О. В. Виховання культури особистого самоствердження в ранньому юнацькому віці : монографія / О. В. Безкоровайна. – Рівне : Рівненський держ. гуманітарний ун-т, 2009. – 470 с.
3. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. – К. : ЦУЛ, 2012. – 376 с.
4. Заброцький М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій / М. М. Заброцький. – К. : МАУП, 2000. – 100 с.
5. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. / В. П. Кутішенко. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010. – 128 с.
6. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко. – 4-е изд. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 542 с. – (Высшее образование).
7. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П.Р. Ігнатенко, В.А.

Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1997. – 252 с.

8. Проблемы общей возрастной и педагогической психологии / Под ред. В.В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1978. – 288 с.

9. Хрестоматія по возрастній і педагогічній психології. Роботи радянських психологів періода 1946-1980 гг / Под ред.: И.И. Ильцова, В.Я. Ляудис. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1981. – 304 с.

10. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / Мирон Йосипович Варій, Володимир Львович Ортинський ; Міністерство освіти і науки України, Львівський державний університет внутрішніх справ. – К. : ЦУЛ, 2007. – 376.

11. Кудояр Л. М. Психологічні погляди А.С. Макаренка: Виховання. Педагогічна діяльність : монографія / Л. М. Кудояр. – Суми : СумДУ, 2007. – 318 с.

12. Лисянська Т. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Т. М. Лисянська. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Каравела, 2012. – 264 с.

13. Возрастная и педагогическая психология : учеб. пос. / М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, Н. Ф. Прокина [et al.] ; Под. ред. М.В. Гамезо, М.В. Матюхиной, Т.С. Михальчик. – М. : Просвещение, 1984. – 256 с.

14. Сисоєва С. О. Хрестоматія з психології та педагогіки : навчальний посібник для студентів ВНЗ непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання / С. О. Сисоєва, Т. Б. Поясок ; Академія педагогічних наук України, Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету економіки та права. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2008. – 400 с.

15. Цимбалюк І. М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці : підручник / І. М. Цимбалюк. – К. : Професіонал, 2004. – 150 с.

Зразок тестів для контролю знань

1. Управління суб'єктом своєю діяльністю, спілкуванням, поведінкою, хвилюваннями, спрямованими на зміну своєї особистості відповідно до усвідомлених цілей, ідеалів і переконань задля самовдосконалення, називають:

- а) саморозвитком;
- б) самовихованням;
- в) вихованням;
- г) дидактикою.

2. Не належить до цілей виховання:

- а) розвиток в учнів ієрархії розумних потреб;
- б) виховання почуття обов'язку, рішучості, організованості;
- в) формування здатності до співпереживання;
- г) набуття знань.

3. Виховний вплив – це:

а) умови, що сприяють становленню у дитини позитивних якостей;

б) поєднання психологічних, педагогічних, соціальних, матеріальних та інших умов; система взаємопов'язаних об'єктивних і суб'єктивних обставин життєдіяльності вихованця і вихователя;

в) процес організації спільної, активної діяльності педагога і учнів з метою зміни моральних, соціально - психологічних характеристик та перебудови поведінки об'єктів виховного впливу.

4. Оберіть варіант, де перераховані види виховних впливів:

- а) інтегральний, ситуативний;
- б) програмований, проблемний;

в) інтегральний, спеціальний;

г) ситуативний, центральний.

5. Учень вкотре спізнюється на урок. Порадьте дію вчителя:

а) дозволяє увійти, висловлює своє незадоволення і пише в щоденник зауваження;

б) не дозволяє зайти до класу;

в) дозволяє увійти і з'ясовує причини після уроку;

г) не звертає уваги на спізнення учнів.

Питання для самостійного вивчення студентами:

1. Рання обдарованість: перспективи розвитку генія.
2. Методики раннього розвитку дитини.
3. Етапи соціалізації особистості в онтогенезі.
4. «Діти-мауглі»
5. Особливості дружби у підлітковому, юнацькому та дорослому віці.
6. Вибір
7. Суїцидальні прагнення у підлітковому віці.
8. «Важкий підліток».
9. Гендерна нерівномірність психічного розвитку.
10. Вплив на формування особистості здобуття вищої освіти.
11. Гедоністична спрямованість особистості юнака.
12. Моральний розвиток людини в юнацькому віці.
13. Психологічна характеристика шлюбу: поняття та види.
14. Особливості встановлення міжособистісних відносин дорослих з дітьми після розлучення батьків.
15. Вершина у розвитку дорослого.
16. Фундаментальні психологічні задачі розвитку у дорослих.
17. Проблема професійного вигорання.
18. Причини та теорії довгожителства.
19. Допомога людям літнього віку.

20. Психологічні особливості навчання дорослих.
21. Особливості діяльності психолога у дошкільних навчальних закладах.
22. Особливості діяльності психолога у загальноосвітніх навчальних закладах.
23. Особливості діяльності психолога у вищих навчальних закладах.
24. Педагогічний колектив: психологічні особливості професійної діяльності педагога.
25. Особистісна зрілість у мотивації навчальної діяльності студента.

Питання для рейтингового контролю:

1. Психологія розвитку як наука.
2. Вік як основна наукова категорія.
3. Класифікація методів дослідження вікової психології (за Б.Г. Ананьєвим). Методи дослідження психічного розвитку.
4. Психічний розвиток як наукове поняття.
5. Закономірності психічного розвитку особистості.
6. Учіння і розвиток (підходи Ж. Піаже, Л.С. Виготського, Г.С. Костюка).
7. Гетерохронія психічного розвитку: акселерація та ретардація.
8. Поняття вікової кризи.
9. Теорія рекапітуляції (С. Холл).
10. Психодинамічний підхід (З. Фрейд) та соціогенетичний підхід (Е. Еріксон).
11. Когнітивний підхід (Ж. Піаже).
12. Рівні та стадії морального розвитку особистості (за Л. Кольбергом).
13. Персонологічний підхід (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс).
14. Культурно-історичний підхід (Л.С. Виготський).

15. Концепція психічного розвитку Д.Б. Ельконіна.
16. Психологічна характеристика пренатального та натального періодів.
17. Криза новонародженості. Комплекс поживлення.
18. Розвиток емоційної сфери, пізнавальних процесів, моторики у немовлят.
19. Розвиток пізнавальних процесів і моторики у немовлят. Криза першого року життя.
20. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність у ранньому дитинстві.
21. Новоутворення періоду раннього дитинства.
22. Теоретичні підходи до трактування ігрової діяльності. Види, складові та вплив ігрової діяльності.
23. Соціальні аспекти розвитку дитини у ранньому віці.
24. Формування самосвідомості дітей раннього віку. Криза 3-х років.
25. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільників.
26. Новоутворення дошкільного віку. Супідрядність мотивів. Криза семи років.
27. Розвиток самосвідомості, пізнавальної та особистісної сфери дошкільника.
28. Психологічна готовність дитини до навчання у школі.
29. Соціальні детермінанти розвитку дитини молодшого шкільного віку.
30. Особливості навчальної діяльності та розвиток пізнавальних процесів дитини молодшого шкільного віку.
31. Провідні концептуальні підходи до розуміння підліткової кризи (С. Холл, Е.Шпрангер, В. Штерн, Е. Еріксон, Ж. Піаже, Л.С. Виготський, Л.І. Божович, Д.Б. Ельконін, Д.І. Фельдштейн).
32. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітків та її вплив на психічний розвиток.

33. Соціальна ситуація розвитку та провідний вид діяльності підлітка.
34. Формування особистості підлітка. Девіації підлітків: делінквентна поведінка, адиктивна поведінка, втеча з дому.
35. Психологічні теорії юнацтва. Ознаки фізіологічної та соціальної зрілості у юнацькому віці.
36. Професійне самовизначення індивіда як провідний вид діяльності у юнацькому віці. Психологічні особливості студентства.
37. Криза 17-ти років, її детермінація вияви та шляхи подолання.
38. Вікова періодизація дорослості (Р. Хейвінгхерст, Е. Еріксон, Д. Левінсон, Р. Гулд).
39. Психологічна зрілість особистості. Психічні закономірності розвитку дорослих.
40. Розвиток психічних пізнавальних процесів у період дорослості. Професійний цикл. Проблема професійного вигорання.
41. Психосоціальний розвиток у період ранньої дорослості. Криза середнього віку.
42. Сучасні психологічні уявлення про старіння і старість. Види старіння.
43. Гетерохронність старіння. «Щаслива старість». Довгожителі: причини, особливості, рівень самопочуття людини.
44. Смерть і помирання: психологічні аспекти.
45. Педагогічна психологія як наука.
46. Психолого-педагогічний експеримент як метод педагогічної психології.
47. Програмоване навчання (Б. Скіннер). Алгоритмізація навчання (Л.Н. Ланда).
48. Проблемне навчання (М.І. Махмутов, В. Оконь). Розвиваюче навчання (Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов).

49. Загальна психологічна характеристика педагогічної діяльності. Психологічні аспекти взаємодії у системі «вчитель - учень».
50. Мотивація суб'єктів педагогічної діяльності (теорія самоактуалізації А. Маслоу, реверсивна теорія М. Аптера, теорія самоефективності А. Бандури, теорія управління МакГрегора).
51. Учіння і навчіння.
52. Навчальна діяльність. Рівні продуктивності навчальної діяльності та критерії оцінювання.
53. Урок як одиниця навчального процесу. Психологічний аналіз уроку.
54. Психолого-педагогічні критерії навчально-виховного процесу.
55. Аналіз базових методик навчання: програмоване навчання, проблемне навчання, розвиваюче навчання, евристичне навчання, навчіння шляхом відкриттів, інтерактивне навчання, метод кейсів.
56. Психологічні особливості виховання особистості. Взаємозв'язок виховання та соціалізації особистості.
57. Методологічні (моделі, стилі, ефекти) й методичні (методи, прийоми, засоби) принципи виховання.
58. Девіантна та адиктивна поведінка учнів.
59. Проблема самовиховання і саморозвитку особистості учителя і учня. Методики самопроектування особистості.
60. Зміст та функції психологічної служби в системі освіти.